

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ,
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΙ ΣΛΑΒΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ

ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ἡ προκειμένη μελέτη, ἀποτελοῦσα εἰδικὴν ἱστορικὴν μονογραφίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν Σλάβων ἐν Ἑλλάδι, δὲν σύγκειται ἐν τῷ συνόλῳ της, ὡς εἶναι εὐνόητον, ἀπὸ πρωτότυπον προσωπικὴν συμβολήν. Τμῆμα ταύτης ἔχει ἄλλῳς πληροφοριακὸν χαρακτῆρα ἐπὶ τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν θέματος, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνετον παρακολούθησιν ὑπὸ τοῦ μέσου μορφωμένου ἀναγνώστου, τοῦ μὴ εἰδικευμένου ἐπὶ τοῦ ζητήματος, τμῆμα ταύτης ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ παράθεσιν γνωμῶν ξένων καὶ ἡμετέρων ἐπιστημόνων ἐπὶ ἀμφισβητουμένων σημείων, ἕτερον τμῆμα περιλαμβάνει γνωστὰ δημοσιευμένα κείμενα ἢ παράθεσιν τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν κατανόησιν τῆς μελέτης, ἄλλο τμῆμα ἀποτελεῖται ἀπὸ βιβλιογραφικὰ σημειώματα καὶ τέλος ὀρισμένον τμῆμα μόνον ἀποτελεῖ τὴν πρωτότυπον προσωπικὴν συμβολήν. Ἡ συμβολὴ αὕτη περιορίζεται κυρίως εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἐμπλουτισμοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ ζητήματος θέσεως τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης μὲ ὅλας τὰς προσκομισθείσας τελευταίως εἰς τὴν συζήτησιν ἱστορικῆς μαρτυρίας αἱ ὁποῖαι κατὰ φαινομενικότητα ἀντιφάσκουν πρὸς αὐτήν, ἐνῶ εἶναι δυνατὴ ἢ ἑναρμόνισις των, διὰ τῆς καταλλήλου ἐρμηνείας των, πρὸς τὰ λοιπὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα ἐκ τῶν βυζαντινῶν πηγῶν. Εἰδικῶς ἡ προσωπικὴ συμβολὴ περιορίζεται εἰς τὴν μελέτην τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τοῦ ὄρου Ἑλλάδος τῶν Μενάνδρου καὶ Εὐαγρίου καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς χρονολογίας τῆς ἐνδεχομένης σλαβικῆς ἐπιδρομῆς εἰς Ἑλλάδα, ἐπὶ Μαυρικίου, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπὶ Ἡρακλείου συμβάντων διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ξένων καὶ ἑλληνικῶν πηγῶν, εἰς τὴν εἰδικὴν ἐξονυχιστικὴν μελέτην τῶν δύο πρώτων «Βιβλίων Θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου», τὸν καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς συγγραφῆς των καὶ τὴν χρονολόγησιν τῆς τρίτης, τετάρτης καὶ πέμπτης πολιορκίας τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Σλάβων, ἐπίσης εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς μνημονευομένης ὑπὸ τῶν «Βιβλίων Θαυμάτων» συνομοσίας τοῦ Μαύρου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐπισκόπου Ἀφρικῆς Κυπριανοῦ ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Ἑλλάδα Σλάβων, εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς προελεύσεως τοῦ ὀνόματος τῶν δύο σλαβικῶν φυλῶν τῆς Πελοποννήσου Μηλιγγῶν καὶ Ἐξεριτῶν καὶ τῆς ὀνομασίας τῆς πόλεως τοῦ Ναυαρίνου ἐν συσχετίσει πρὸς τοπωνυμίας τῆς

Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τέλος εἰς τὴν πολὺπλευρον μελέτην τοῦ λεγομένου Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας.

Τὸ χρονικὸν τοῦτο, κύριον στήριγμα τῆς ὑποστηριζομένης ὑπὸ τοῦ Fallmeayer θέσεως, ἐρμηνεύεται ὡς προῖον ἱστορικῆς συγχύσεως, ἐνισχύεται δὲ ἢ ἀποψις αὕτη ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ ὄρισμένων χωρίων γνωστῶν παλαιότερων κειμένων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀντλεῖ τοῦτο. Ἡ ἐν σχέσει μὲ τὴν μελέτην τοῦ χρονικοῦ προσωπικὴ συμβολὴ τοῦ μελετητοῦ περιορίζεται ἐκτὸς τῆς ὡς ἄνω ἀνευρέσεως νέων πηγῶν, μὴ γνωστῶν εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τούτου Λάμπρον καὶ Βέην, εἰς τὴν ὀριστικὴν συμπληρωματικῶς πρὸς προγενεστέρως ἐργασίας ἄλλων χρονολόγησιν αὐτοῦ, εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς σχέσεώς του πρὸς διάφορα συγγενῆ μὲ αὐτὸ κείμενα, εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τρόπου καθ' ὃν προέκυψε ἢ περιλαμβανομένη εἰς αὐτὸ χρονολογικὴ ἀνακρίβεια καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ ποσοστοῦ ἀκριβείας τῶν παρεχομένων παρ' αὐτοῦ πληροφοριῶν.

Ἐν τέλει, διὰ τῆς μελέτης τῆς σημερινῆς γλωσσικῆς καταστάσεως τῆς Πελοποννήσου ἐν συγκρίσει πρὸς διασωθέντα μεσαιωνικὰ ἐξ αὐτῆς κείμενα, συνάγεται ἢ ἐπὶ μέρους διάσπασις τῆς γλωσσικῆς συνεχείας τῆς Πελοποννήσου συνεπεία τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐποικήσεων, ἀποκρούεται δὲ ἢ ἐξ αὐτῆς πιθανολογουμένη προέλευσις τοῦ τύπου τῆς κοινῆς δημοτικῆς τῶν Ἀθηναίων, δηλαδὴ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, διὰ τῆς ἐνδεχομένης μεταφυτεύσεώς της ἐκ Ναυπλίου κατὰ τὴν ἐκεῖθεν μεταφορὰν τῆς πρωτεύουσος εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐρμηνεύεται ἢ προέλευσις τοῦ γλωσσικοῦ τούτου τύπου τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς βυζαντιακῆς κοινῆς καθὼς καὶ ἢ ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης προέλευσις τῆς σημερινῆς γλώσσης τῶν δυτικῶν, κεντρικῶν καὶ νοτίων περιοχῶν τῆς Πελοποννήσου, δηλαδὴ ὄλων τῶν τοπικῶν ἰδιωμάτων τῆς χερσονήσου ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μανιάτικα, τὰ τσακωνικά καὶ τὰ ἀλβανικά τῶν ξενοφώνων διαμερισμάτων Κορινθίας καὶ Τροιζηνίας.

Ἐν συμπεράσματι ἀποκρούεται ἢ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ βου αἰῶνος σλαβικὴ εἰς Πελοπόννησον ἐγκατάστασις, ὑποστηρίζεται δὲ ἢ δυνατότης καθόδου καὶ ἀποικισμοῦ Σλάβων καὶ πρὸ τῶν μέσων τοῦ 8ου αἰῶνος, καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 7ου, ὅποτε ἤρχισε ἢ σλαβικὴ ἀποικίσις τῆς Βαλκανικῆς.

Σημείωσις. — Διὰ τὴν ἀνετον παρακολούθησιν τῆς μελέτης ἐπισυνάπτονται τὰ ἐξῆς βοηθήματα :

- α) Συγχρονιστικὸς χρονολογικὸς πίναξ τῆς βυζαντινῆς περιόδου (συγχρονισμοῦ τῶν διαφόρων χρονολογικῶν συστημάτων).
- β) Τὸ κείμενον τῆς ἱβηρικῆς παραλλαγῆς τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας παραλλήλως πρὸς τὰ διάφορα κείμενα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ τοῦτο ὡς πηγὰς.
- γ) Γενεαλογικὸς πίναξ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν συγγενῶν κειμένων.
- δ) Γενεαλογικὸς πίναξ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας καὶ τῶν ἀρχαιότερων συγγενῶν κειμένων ἐνδεικτικὸς τῆς ὑπὸ τῶν κειμένων τούτων ἀποδόσεως τῶν συμβάντων τῆς Πελοποννήσου εἰς τοὺς Σλάβους ἢ τοὺς Ἀβάρους ἢ καὶ ἀμφοτέρους.

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Ἡ θέσις τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης.

1. Ἡ θέσις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τοῦ πολυθρολήτου ζητήματος τῆς καθόδου τῶν Σλάβων εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως αὕτη καθωρίσθη κυρίως διὰ τῆς γνωστῆς μονογραφίας τοῦ *Κ. Παπαρρηγοπούλου* «Περὶ ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον» (Ἀθῆναι, 1843, καὶ συμπληρωμένη εἰς β'. ἔκδοσιν, εἰς τὴν συλλογὴν μελετῶν τοῦ ἰδίου «Ἱστορικαὶ Πραγματεῖαι» Α', Ἀθῆναι 1858, σελ. 226-370), καὶ νεωτέρων ἐργασιῶν τῶν *Κ. Ἀμάντου* («Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους», Α', Ἀθῆναι 1939, σελ. 279-284), *Δ. Ζακυνθοῦ* («Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», Ἀθῆναι 1945) καὶ *Α. Διομήδη* («Βυζαντινὰ Μελέται», Β', Αἰσλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου, Ἀθῆναι, 1946), ἡμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπὸ ἀπόψεως ἀμερολήπτου πνεύματος ἐρεύνης καὶ γενικῶς ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδησίας, ἀμεμπτος. Ἐν τούτοις, τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὸ προκείμενον ζήτημα συνεδέοντο ὕψιστα ἐθνικὰ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ ὅτι ὁ χειρισμὸς τοῦ ζητήματος παρὰ ξένων ἐπιστημόνων δὲν ἠλαύνετο πάντοτε ἀπὸ καθαρὸν ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, ὥθησε καὶ τοὺς Ἕλληνας ἱστορικοὺς νὰ δώσουν ἐνίοτε, κινούμενοι ἀπὸ ἀγανάκτησιν ἢ καὶ ἀπὸ ὑπερβάλλοντα ἀναρμοδίως ζῆλον πρὸς προάσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, τόνον ἀπολογητικὸν εἰς τὸ ἔργον των, ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἴσως προκαλοῦντες τὴν ὑπόνοιαν εἰς τοὺς ξένους ὅτι δὲν κρίνουν χωρὶς νὰ ἐπηρεάζονται καὶ αὐτοὶ ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος. Εἶναι πράγματι ἀληθὲς ὅτι ξένοι ἐπιστήμονες κύρους ὡς οἱ Diehl, Vasiliev καὶ Tafrafi διετύπωσαν παρομοίας γνώμας περὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης¹, ἐσχάτως δὲ καὶ ὁ Antoine Bon εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν «*Mercur de France*», εἰς βιβλιοκρισίαν τοῦ β'. τόμου τῆς Ἱστορίας τοῦ Βυ-

1. «Sans doute, par réaction contre Fallmerayer, le patriotisme grec s'est efforcé, avec quelque excès, de démontrer la pureté de la race, et Hopf lui même s'est, avec une critique peut-être insuffisante, fait l'écho de ses sentiments» Diehl - Marçais, *Le Monde Orientale* de 395 à 1081, σελ. 220.

«Malgré son caractère nettement tendancieux, l'ouvrage de Paparrigopulo est tout à fait digne d'attention. L'auteur, patriote convaincu, traite l'histoire du point de vue purement national grec». «Certes, l'engouement du patriote grec n'est pas sans avoir grandement influé sur l'ouvrage du savant». Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, I, σελ. 20, 21. Εἰς τὸ παρατεθὲν ἀπόσπασμα ὁ Vasiliev κρίνει γενικώτερον τὸ ἔργον τοῦ Παπαρρηγοπούλου.

«Cette opinion a été réfutée à juste raison, par les historiens grecs surtout, qui cependant n'ont pas toujours su garder une juste mesure dans leurs critiques». O. Tafrafi, *Thessalonique des origines au XIV siècle*, σελ. 100.

ζαντινοῦ Κράτους τοῦ Κ. Ἀμάντιου καὶ τῶν μνημονευθειῶν ἀνωτέρω ἐργασιῶν τοῦ Δ. Ζακυθηνοῦ καὶ τοῦ Α. Διομήδη¹.

2. Ἐκ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων, προκύπτει κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναντιλέκτως ὅτι ἡ ἐναντίον τῆς ἐλληνικῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης κατηγορία εἶναι ἀβάσιμος. Τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ξένοι ἀμερόληπτοι ἐπιστήμονες ἐσχημάτισαν παρομοίας ὑπονοίας μαρτυρεῖ ἀσφαλῶς ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀφείλεται μόνον εἰς τὸν ἐνίοτε ἀπολογητικὸν τόνον τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν. Πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ ὑφίσταται ἕτερός τις ἀντικειμενικὸς λόγος. Ἐκ τῆς ἐξονυχιστικῆς ἐρεῦνης τοῦ ζητήματος τείνω εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐνῶ ὁ γενικὸς χειρισμὸς τοῦ ζητήματος παρὰ τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης—ἀσχέτως τοῦ ἀπολογητικοῦ ἐνίοτε τόνου—εἶναι ὁ ἀρμόζων, εἰς τὴν ἐπὶ μέρους ἔρευναν τῶν καθέκαστα ζητημάτων ἐξεδηλώθη ἴσως ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ἱστορικῶν ὑπερβάλλον ζῆλος διὰ τὴν ἀμφισβήτησιν καὶ τὸν κλονισμόν τοῦ κύρους γραπτῶν τινων μαρτυριῶν αἵτινες ἔτεινον νὰ καταρτίψουν τὴν ὑπ' αὐτῶν ὑποστηριζομένην θέσιν. Πρόκειται προφανῶς περὶ σφάλματος μεθόδου. Νομίζω ὅτι χωρὶς νὰ ἀμφισβητηθῇ τὸ κύρος τοῦ συνόλου τῶν ὡς ἄνω γραπτῶν μαρτυριῶν, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνδυασθοῦν αὐταὶ πρὸς τὴν ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης ὑποστηριζομένην θέσιν, διὰ τῆς καταλλήλου ἐρμηνείας των. Ἡ κατ' ἀρχὴν ἀμφισβήτησις τοῦ κύρους μεμονωμένης ἢ καὶ ὠρισμένων ἐκ τῶν γραπτῶν τούτων μαρτυριῶν εἶναι δυνατὴ καὶ λογικὴ, φρονῶ ὅμως ὅτι δὲν εὐσταθεῖ ἡ συνολικὴ ἀμφισβήτησις τῆς ἀξιοπιστίας των διὰ τὸν μοναδικὸν λόγον τῆς ἀσυμφωνίας των πρὸς τὴν ἐλληνικὴν θέσιν. Ἡ τελευταία αὕτη εἶναι θεμελιωμένη βεβαίως ἐπὶ τῶν κειμένων τῶν σπουδαιότερων καὶ τῶν πλησιεστέων πρὸς τὰ γεγονότα βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων, δέον ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι δίδουν μὲν ἀσφαλῶς ἀντικειμενικὴν εἰκόνα τῶν συμβάντων, τὴν δίδουν ὅμως εἰς γενικὰς γραμμάς, ἐνῶ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης ὑπῆρξε πολλάκις πολὺ περισσότερον πολυσύνθετος καὶ πολύπλοκος. Κατὰ συνέπειαν ἡ πρὸς τὰ κείμενα τῶν γνωστῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων ἀσυμφωνία ὠρισμένων ξένων καὶ ἐλληνικῶν πηγῶν

1. «mais inversement il semble que les historiens d'aujourd'hui ne puissent examiner ce passé sans tenir compte du présent: ils s'efforcent — parmi de nombreuses études citons les ouvrages les plus récents, celui de D. A. Zakythinos, *Les Slaves en Grèce*, Athènes, 1945 et d'A. Diomidis, *Les invasions slaves et la politique de Byzance*, Athènes, 1946, — de réduire la gravité de ces invasions: on dirait qu'ils se refusent à accepter ce qui a été, comme pour écarter le retour d'un danger semblable. En quoi ils ont tort, semble-t-il, non seulement du point de vue historique, mais même du point de vue psychologique, le triomphe de l'hellenisme a une valeur d'autant plus grande que la crise a été plus grave». *Mercur de France* No 1016, 1 Ἀπριλίου 1948, σελ. 714.

εἶναι δυνατόν νὰ ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι αἱ τελευταῖαι αὗται παρέχουν συμπληρωματικὰς πληροφορίας αἵτινες διέφυγον ἢ ἐκρίθησαν ὡς στερούμεναι σπουδαιότητος ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Ἐπιβάλλεται ἡ καθ' ἕκαστα μεμονωμένα ἐξέτασις ἐκάστης τῶν πηγῶν τούτων καὶ ἡ προσπάθεια ἐρμηνείας τῆς ἐν συσχετίσει πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἱστορικῶν δεδομένων.

II. Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τοῦ ζητήματος.

1. Ἡ γνώμη τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19οῦ αἰῶνος, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Fallmerayer (1790—1861), ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς καθόδου τῶν Σλάβων εἰς τὴν Ἑλλάδα, στηριζομένη ἐπὶ πληροφοριῶν τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ χρονογράφων Προκοπίου, Θεοφυλάκτου τοῦ Σιμοκάττη, Θεοφάνους καὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (βλέπε παρατιθέμενα χωρία εἰς τὴν συνέχειαν τῆς μελέτης) συνεφώνει μὲν διὰ τὴν ἔναρξιν τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν νοτιῶς τοῦ Δουνάβεως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν διαδόχων του (Προκόπιος, Θεοφύλακτος Σιμοκάττης), καθώριζε ὅμως ὡς χρόνον τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων εἰς τὴν βόρειον Βαλκανικὴν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην τὸν 7ον αἰῶνα, καὶ τῆς καθόδου των εἰς Πελοπόννησον τὰ μέσα τοῦ 8ου (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος). Ἡ γνώμη αὕτη συνεβάδιζε μὲ τὴν ἀναφερομένην παρὰ τοῦ Θεοφάνους ἔναρξιν τῶν ἐκστρατειῶν ἐναντίον τῶν Σλάβων ἐπὶ Κώνστα, κατὰ τὸ 656—657, κυρίως ἐναντίον τῶν σκλαβηγιῶν τῆς βορείου Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου ΣΤ' καὶ Εἰρήνης, κατὰ τὸ 782—783, ἐναντίον τῶν Σλάβων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, (Θεοφάνης, ἐκδ. Βόννης, ἐκστρατεία Κώνστα, σελ. 530, ἐκστρατεία Σταυρακίου ἐπὶ Κωνσταντίνου ΣΤ' καὶ Εἰρήνης, σελ. 707). Τὴν ἀποψιν ταύτην παρεδέχετο τόσον ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Gibbon (1737—1794) εἰς τὸ ἔργον του «The decline and fall of the Roman Empire» (1776—1778), τόμος 2ος, σελ. 535, στήλη α', ὅσον καὶ ὁ Ρῶσσος ἱστορικὸς *Καραμζὶν* (1766—1826) εἰς τὴν ἱστορίαν του τῆς Ρώσσικῆς Αὐτοκρατορίας (1818—1826), τόμος 1ος, σελ. 27 ἑλληνικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Κροικιδᾶ.

2. Κατὰ ταῦτα, ἡ ἐγκατάστασις τῶν Σλάβων ἐν Ἑλλάδι ἐτίθετο περὶ τὰ μέσα τοῦ 8ου αἰῶνος, δὲν ἐδίδετο ὅμως μεγάλη σπουδαιότης εἰς αὐτὴν καὶ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος περὶ ἐξοντώσεως τῶν Ἑλλήνων ἢ περὶ σλαβικῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν. Εἶναι βεβαίως ἀληθὲς ὅτι συχνὰ εἰς γραπτὰ εὐρωπαϊῶν ἱστορικῶν συγγραφέων, ἰδίως δὲ περιηγητῶν διευτυποῦντο ἀμφιβολίαι ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξεφεράζοντο εἰκασίαι περὶ ἀναμίξεώς των κατὰ τὴν μακροαἰῶνα ἱστορίαν των μὲ διαφόρους ξένους λαούς, ἀρχαίους καὶ νεωτέρους, ἐπρόκειτο ὅμως ἀπλῶς περὶ ἀσυστηματοποιήτων σκέψεων καὶ παρατηρήσεων εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἐδίδετο συνέχεια. Εἰδικῶς περὶ μεγάλης ἀναμίξεως τῶν Ἑλλήνων μὲ

Σλάβους εἶχαν ἐκφράσει ὑπονοίας, ὅπως ἐκ τῶν ὑστέρων ἐγένετο γνωστὸν οἱ σλαβολόγοι Koritar¹ (1780—1844) καὶ Schafarik² (1795—1861), ὁ γαλλογερμανὸς βυζαντινολόγος Hase³, ὁ Chateaubriand⁴ (1768—1848), ὁ Ἕλληνας πολιτικὸς Aberdeen⁵ (1784—1860), εἶχε δὲ διατυπωθῆ παρομοία γνώμη καὶ εἰς ἄρθρον τῆς ἀγγλικῆς ἐφημερίδος «Globe»⁶. Πρῶτος ὅμως ὁ Fallmerayer ἐξέθεσε συστηματικῶς τὴν ἀποψιν ταύτην, καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον ἐντυπωσιακὸν καὶ ὑπερβολικόν, ὑποστηρίζων τὴν ὀλοσχερῆ ἐξολόθρευσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων ἀπὸ Σλάβους ἐπώικους ἐξελληνισθέντας ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν¹. Κατὰ τὸν Fallmerayer ἡ κἀθοδος τῶν Σλάβων δὲν ἔλαβε χώραν κατὰ τὸν δὸν αἰῶνα, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὰς πληροφορίας τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐμμέσως ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους ἱστορικοὺς οἱ ὁποῖοι δὲν ἀναφέρουν τι περὶ καθόδου Σλάβων εἰς Πελοπόννησον, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου αἰῶνος, ἐπὶ Μαυρικίου, κατὰ τὸ 589. Πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀπόψεώς του, δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν του τοὺς μνημονευθέντας ἀνωτέρω βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς, διὰ τὴν ἀκριβείαν τῶν ὁποίων ἀμφιβάλλει, ἀλλὰ βασιζόμενος κυρίως εἰς τὸ πλῆθος τῶν σλαβικῶν τοπωνυμιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι κατ' αὐτὸν ὑποδηλοῦν μακροχρόνιον σλαβικὴν κατοχὴν, παρέθεσε εἰς μὲν τὴν *Geschichte der Halbinsel Morea* ὄρισμένα ἀποσπάσματα τῶν ἱστορικῶν Μενάνδρου τοῦ Προτήκτορος καὶ Εὐαγγρίου τοῦ Σχο-

1. Wiener Jahrbücher 17, 1822, 95 α, βλέπε καὶ Δελτ. Ἐκπ. Ὀμίλου, 5, 1915, σελ. 168 εἰς μελέτην Α. Thumb «Οἱ ΝεοἼλληες καὶ ἡ καταγωγὴ τους», σελ. 165—193, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω Ἐπίσης Petrovski N. «Τὸ πρόβλημα τῆς προελεύσεως τῆς θεωρίας τοῦ Fallmerayer» εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίας Ἐκπαίδευσως, Νοέμβριος 1913, σελ. 143, ρωσιστί, βλέπε καὶ Vasiliev A., *Histoire de l'Empire Byzantin*, I, σελ. 234, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

2. Βλέπε Schafarik, «Über die Abkunft der Slaven» 1825, καὶ σημειῶσιν Καρολίδη εἰς Ἱστορίαν Παπαρηγοπούλου, Γ', σελ. 166, ΣΤ' ἐκδόσεως, 1932, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

3. Κατὰ Miklosich, «Die Slavischen Elemente im Neugriechischen», εἰς *Sitzungsberichte der K. K. Akademie der Wissenschaften*, 1869, τόμος 63, τεύχος 3, σελ. 530. Βλέπε καὶ μεταφράσιν Ἱστορίας Hertzberg, ὑπὸ Καρολίδου, σελ. 175, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

4. Βλέπε Ζακυθηνοῦ «Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», σελ. 55/56, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

5. Κατὰ σημειῶσιν Καρολίδη εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Hertzberg, σελ. 175/176, τὴν γνώμην ταύτην ἐξέφρασε οὗτος ἦδη κατὰ τὸ 1821, ὡς ἐγένετο γνωστὸν ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1892 δημοσιευθέντων ἀπομνημονευμάτων του.

6. *Globe*, 1829, ἀριθ. 77, κατὰ σημειῶσιν τοῦ Καρολίδη εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ Hertzberg, σελ. 175, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

7. *Geschichte der Halbinsel Morea*, I, 1830 καὶ *Fragmente aus dem Orient*, II, 1845.

λαστικοῦ, ἀμφοτέρων τοῦ βου αἰῶνος, ὡς καὶ συνοδικὸν γράμμα τοῦ πατριαρχοῦ Νικολάου τοῦ Γ', τοῦ 11ου αἰῶνος, πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Κομνηνόν, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται λόγος περὶ ἀβαρικῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ 218 ἔτη μέχρι τῆς ἐποχῆς Νικηφόρου τοῦ Α'. (802—811), εἰς δὲ τὰ Fragmente aus dem Orient ἀπόσπασμα καὶ τοῦ περιφήμου Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας τὸ ὁποῖον ὁμιλεῖ σαφῶς περὶ ἀβαρικῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ βου ἔτους τοῦ Μαυρικίου, δηλαδὴ τοῦ 587—588, μέχρι τοῦ 4ου ἔτους Νικηφόρου τοῦ Α', δηλαδὴ τοῦ 805—806¹.

3. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἐπιστημονικὴν συζήτησιν, ἣ ὁποία ἐσυνεχίσθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Fallmerayer, (1861), τὴν ἄκρως ἀντιθετον πρὸς αὐτὸν ἄποψιν ὑπεστήριξεν ὁ Κ. Σάθας², ἀρνηθεὶς ὀλοσχερῶς τὴν ὑπαρξίν σλαβικῶν ἐποικήσεων εἰς Ἑλλάδα καὶ ἀποδόσας εἰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐγκαταστάσεις Ἀλβανῶν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τοὺς Σλάβους. Ἡ ἐν λόγῳ ἄποψις, προφανῶς ἀστήρικτος ἐπιστημονικῶς, ἐφ' ὅσον τόσον τὰ σλαβικὰ τοπωνύμια ὅσον καὶ οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι μαρτυροῦν περὶ τοῦ ἐναντίου, καὶ ἐξ ἴσου μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer περὶ ἐξολοθρεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς βεβιασμένη καὶ οἰκοδομημένη ἐπὶ σαθρῶν ὑποθέσεων, δὲν ἐλήφθη σοβαρῶς ὑπ' ὅψιν ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώμης καὶ πρὸ τῆς ἀσκήσεως κριτικῆς ἐναντίον τῆς³, ἀντιθέτως πρὸς τὴν θεωρίαν

1. Geschichte des Halbinsel Morea, ἀπόσπασμα Μενάνδρου, σελ. 169, ἐν ὑποσημειώσει, ἀπόσπασμα Εὐαγγρίου σελ. 186 ἐν ὑποσημειώσει, ἀπόσπασμα συνοδικοῦ γράμματος σελ. 184 ἐν ὑποσημειώσει, Fragmente aus dem Orient, ἀπόσπασμα Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας σελ. 413 ἐν ὑποσημειώσει. Γενικῶς τὰ παρατιθέμενα ἀποσπάσματα εἶναι περικεκομμένα κατὰ τρόπον ὥστε νὰ δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν ἐκείνου ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἀποδείξῃ ὁ Fallmerayer. Ἐκ τοῦ μνημονευθέντος ἀποσπάσματος τοῦ Εὐαγγρίου ἀφαιρεῖ τὴν φράσιν «ἀπολύντες ἅπαντα καὶ πυρπολοῦντες, τῶν πολλῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν Ἑῶαν ἐνδιατριβόντων», φράσιν ἣ ὁποία ὑποδηλώνει τὸν πρόσκαιρον καὶ παροδικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιδρομῆς, ἣ ὁποία ἔλαβε χώραν ἐνὸσφ ἔλειπαν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, διότι εἶναι προφανές ὅτι ὅταν πρόκειται κανεὶς νὰ ἐγκατασταθῇ κάπου, δὲν πυρπολεῖ οὔτε καταστρέφει. Εἰς τὴν σελίδα 209 τῆς Geschichte der Halbinsel Morea παρατίθεται τὸ γνωστὸν χωρίον τοῦ Πορφυρογεννήτου «Ἐσθλαβῶθη δὲ πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος...», ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχει ἀφαιρεθῆ ὁ ἐν συνεχείᾳ χρονικὸς προσδιορισμὸς ὁ καθορίζων ὅτι τὸ γεγονός τοῦτο συνέβη «ὅτε ὁ λοιμικὸς θάνατος πᾶσαν ἐβόσκειτο τὴν οἰκουμένην, ὀπηνίκα Κωνσταντῖνος ὁ τῆς κοπρίας ἐπώνυμος τὰ σκήπτρα τῆς τῶν Ρωμαίων διεῖπε ἀρχῆς». Ὁ Fallmerayer ἤθελε ἀκριβῶς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐκ σλαβισμὸς συνέβη ἐπὶ Μαυρικίου καὶ ὄχι ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', τῷ 746.

2. C. Sathas, Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge», 1870, πρόλογος, σελ. V - XXXIV.

3. Κατὰ τῆς ἀπόψεως τοῦ Σάθα ἔγραψαν οἱ Gregorovius, Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, I, μετάφρασις Λάμπρου, σελ. 180, Meyer, «Constantin Sathas und die Slavenfrage in Griechenland» ἐν τοῖς Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde, Berlin, 1885, 117 κ. ἐ., βλέπε καὶ Gregorovius, I,

τοῦ γερμανοῦ ἱστορικοῦ ἡ ὁποία ἐγνώρισε πρόσκαιρον ἐπιτυχίαν, παρὰ τὴν ἀσκηθεῖσαν ἐναντίον τῆς δξείαν κριτικὴν ὑπὸ τῶν Koritar¹, Zinkeisen², Chönwälder³, Παπαρρηγοπούλου⁴, καὶ Horf⁵. Ὡς συνέπεια τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως⁶ καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ πλείστον ἀπόρριψιν τῆς θεωρίας τοῦ Fallmeayer, προέκυψαν ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἀπεκρυσταλώθησαν διάφοροι ἐπιστημονικαὶ γνώμαι ἐπὶ τοῦ συζητουμένου θέματος. Οὕτω ὀρισμένοι εὐρωπαῖοι ἐπιστήμονες ἀπορρίπτουν μὲν τὴν γνώμην τοῦ Fallmeayer

μετάφρ. Λάμπρου, σελ. 181 ἐν ὑποσημειώσει, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω, Καρολίδης εἰς σημείωσιν εἰς Ἱστορίαν Hertzberg, σελ. 555-586. Thumb, Οἱ Νεοέλληνες καὶ ἡ καταγωγὴ τους, εἰς Δελτ. Ἐκπαιδ. Ὀμίλου, 5, 1915, σελ. 177 καὶ Tafrazi, Thessalonique des origines au XIV siècle, σελ. 100.

1. Εἰς Wiener Jahrbücher der Litteratur, τόμ. 1, 1830, σελ. 111-120, βλέπε καὶ Ἱστορίαν Hertzberg, μετάφρασις Καρολίδη, σελ. 180, σημ. 1, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω. Ἐπίσης Κ. Παπαρρηγοπούλου, «Περὶ τῆς ἐποικίσεως σλαβικῶν τιῶν φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν Ἀθήναις, 1843, σελ. 11, σημ. 13.

2. Geschichte Griechenlands bis auf unsere Tage, I, Λευψία, 1832, σελ. 703 κ. ἑ. Βλέπε καὶ Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται Β', σελ. 45, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

3. Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik, I, Βερολίνον, 1840, σελ. 31-47, βλέπε καὶ μελέτην Α. Thumb, «Οἱ Νεοέλληνες καὶ ἡ καταγωγὴ τους», εἰς Δελτ. Ἐκπαιδ. Ὀμίλου, 5, 1915, σελ. 167, ἐν ὑποσημειώσει, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

4. «Περὶ ἐποικίσεως σλαβικῶν τιῶν φυλῶν εἰς Πελοπόννησον», Ἀθήναι, 1843. Ἀνατόπωσις καὶ συμπλήρωσις τῆς μελέτης εἰς τὰς Ἱστορικὰς Πραγματείας, Α' ὑπὸ τὸν τίτλον «Σλαβικαὶ ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικίσεις», σελ. 226-370, ἐπίσης εἰς Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμος Γ', ἔκδοσις 6η, 1932, σελ. 158-168.

5. Geschichte Griechenlands von Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. εἰς Ersch-Gruber, Allgemeine Encyclopädie, τόμος 85, Λευψία, 1867. Τὸ σχετικὸν τμήμα μετεφράσθη ἑλληνιστὶ ὑπὸ Φρ. Ζαμβάλλη, Καρόλου Horf, «Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», ἐν Βενετίᾳ, 1872.

6. Ἐν Ἑλλάδι, ἐκτός τῶν Παπαρρηγοπούλου, Σάθα, Ἀμάντου, Ζακυθνοῦ καὶ Διομήδη ἠσχολήθησαν ἐπίσης μὲ τὸ ζήτημα τῆς καθόδου τῶν Σλάβων καὶ τὰ συναφῆ καὶ οἱ ἐξῆς: Διονύσιος Σουρμελής, Κατάστασις συνοπτικὴ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν, ἔκδοσις 2, ἐν Ἀθήναις, 1842, πρβλ. 3 ἔκδοσις, 1846, σελ. 59. Βλέπε καὶ μετάφρασιν Ἱστορίας Hertzberg, σελ. 182, σημείωσις 2, Ἀναστάσιος Γεωργιάδης Λευκίας Φιλιππουπόλεως, «Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων, γραφάντων καὶ τύποις κοινωσάντων δι' οὐδεὶς τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντων ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐστίν», Ἀθήναι, 1843, βλέπε καὶ Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, I, σελ. 469, Σ. Οἰκονόμου εἰς ἱατρικὸν περιοδικὸν Νέος Ἀσκληπιός, τ. 2, 1843, σ. 191 κ. ἑ., βλέπε καὶ Ἀμάντου, I, σελ. 469, Κ. Βουσάκης εἰς πρυτανικὸν λόγον τοῦ 1870, βλέπε Ἀμάντου, I, σελ. 469, Π. Καλλιγᾶς, Ἱστορικαὶ Μελέται, I, σελ. 671 κ. ἑ., βλέπε καὶ Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται, Β', σ. 44, Σπ. Λάμπρος, Ἱστορία Ἑλλάδος, Γ', σ. 642, Π. Καρολίδης, Ἱστορία τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, Β', σελ. 142-155, Π. Ζερλέντης, Μηλιγγοὶ καὶ Ἐξερεῖται, Α. Κεραμόπουλος, Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες, Στ. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, IV, Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, Σ. Παγουλάτος, Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ἄλλοι.

περὶ ἐξολοθρεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐμμένουν ὅμως ἐν μέρει εἰς τὴν ἄποψιν τοῦ περὶ καταλήψεως τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Σλάβων καὶ ἐγκαταστάσεώς των εἰς αὐτὴν ἤδη ἀπὸ τοῦ 8ου αἰῶνος, ἢ τοῦλάχιστον περὶ ἐνάροξεως ἔκτοτε τῆς εἰς αὐτὴν ἐγκαταστάσεώς των. Τὴν τελευταίαν εἰδικῶς ταύτην ἄποψιν δέχεται ὁ Zinkeisen¹, ἐνῶ οἱ Curtius² (1814—1896), Finley³ (1795—1875), Jirecek⁴ (1854—1918), Dvornik⁵, Vasiliev⁶, Niederle⁷, Pernice⁸, Bury⁹, Baynes¹⁰ καὶ ὁ ἑλληνοαμερικανὸς Χαροκῆς¹¹ δέχονται τὴν ἔκτοτε ἐγκατάστασιν των εἰς τὴν Πελοπόννησον, παραδεχόμενοι οὕτως ἀπολύτως τὸ κῦρος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πατριάρχου Νικολάου καὶ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας. Ἀντιθέτως δὲν δέχονται τὸ κῦρος τῶν δύο τούτων κειμένων ὁ Παπαροηγόπουλος καὶ ὁ Horf καὶ οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἱστορικοὶ Ἀμαντος, Ζακυνθῆδος καὶ Διομήδης (εἰς μνημονευθέντα ἀνωτέρω ἔργα των), ἐμμένοντες εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ χρονολογοῦντες ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 8ου αἰῶνος τὴν σλαβικὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Πελοπόννησον· ἀπορρίπτουν μὲν καὶ αὐτοὶ ὡσαύτως, ὡς εἶναι εὐνόητον, τὴν ἄποψιν περὶ ἐξολοθρεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐπεξηγοῦν δὲ τὰς πληροφορίας τῶν Μενάνδρου καὶ Εὐαγρίου περὶ ἐπιδρομῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνος μὲ εὐρυτέραν ἔννοιαν τοῦ γεωγραφικοῦ ὅρου Ἑλλάς. Τὴν ἄποψιν τῶν ἀνωτέρω περὶ καθόδου τῶν Σλάβων μόλις κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα εἶχε ὑπόστηριξαι ἀπὸ τοῦ 1844 ἤδη συμφωνῶν μὲ τοὺς πρὸ τοῦ Fallmerayer ἱστορικοὺς καὶ ὁ σλάβος ἐρευνη-

1. Geschichte Griechenlands bis auf unsere Tage, I, σ. 703 κ. ἔ.

2. Peloponnesos, I, 1851, σ. 86, 91, βλέπε καὶ Ἱστορίαν Hertzberg, μετάφρασις Καρολίδη, σελ. 182, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

3. Greece under the Romans, 1844, σ. 410 κ. ἔ., 494 κ. ἔ., βλέπε καὶ Ἱστορίαν Hertzberg, μετάφρασις Καρολίδη, σελ. 183, σημ. 1, ἐπίσης History of the Byzantin and Greek Empires from 713 to 1453, 1854, I, σ. 338 κ. ἔ., βλέπε καὶ Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται, Β', σελ. 61.

4. Geschichte der Serben, I, 1911, σελ. 81·109, βλέπε καὶ Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται, Β', σελ. 63.

5. Les Slaves, Byzance et Rome au IX siècle, σελ. 8 κ. ἔ., βλέπε καὶ Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται Β', σελ. 63.

6. Histoire de l'Empire Byzantin, I, σ. 223, 234. Βλέπε ἐπίσης τὴν εἰδικὴν μελέτην του «Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι», ρωσιστὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «Viz. Vremennik» 1898.

7. Manuel de l'antiquité Slave, I, σελ. 63, 108.

8. L'imperatore Eraclio, σελ. 92, 198.

9. A History of the Later Roman Empire, vol. II, σελ. 143 κ. ἔ.

10. The Cambridge Medieval History, vol. II, σελ. 455.

11. Nicephorus I, the Savior of Greece from the Slavs, εἰς Βυζαντινά· Μεταβυζαντινά, 1946, σελ. 75-92.

τῆς Schafarik¹, παρεδέχθη δὲ ταύτην ἐκ τῶν νεωτέρων καὶ ὁ Thumb². Ἐνδιάμεσον τέλος τοποθέτησιν μεταξύ τῶν δύο ομάδων ἀκολουθεῖ τρίτη ομάδα ἐρευνητῶν πλησιάζουσα κάπως τὰς προσωπικὰς ἀπόψεις τοῦ Zinkeisen. Ἀπορρίπτει καὶ αὐτὴ τὴν θεωρίαν περὶ ἐξολοθρεύσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, δέχεται ὅμως ὅτι ὁ σλαβικὸς ἐποικισμὸς τῆς Πελοποννήσου ἔλαβε χώραν ἢ τουλάχιστον ἤρχισε, πρὸ τῶν μέσων τοῦ 8ου αἰῶνος καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 7ου. Οἱ παραδεχόμενοι τὴν ἄποψιν ταύτην, πραγματοποιοῦντες τρόπον τινὰ διαλεκτικὴν σύνθεσιν τῶν ἀπόψεων τῶν δύο ἄλλων ομάδων, ἀπορρίπτουν καὶ αὐτοὶ τὸ ἀπόλυτον κῦρος τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πατριάρχου Νικολάου καὶ τοῦ Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας, στηρίζουν δὲ τινες ἐξ αὐτῶν τὴν ἄποψιν των καὶ ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν περὶ τῶν σλαβικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἐποικήσεων τὰς ὁποίας παρέχουν τὰ Βιβλία Θαυμάτων τοῦ Ἀγίου Δημητρίου». Τὴν ἄποψιν ταύτην παραδέχονται οἱ Koritar³, Hertzberg⁴, Gregorovius⁵ καὶ Diehl⁶. Πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς ομάδος ταύτης, ἐκτὸς τοῦ Zinkeisen, φαίνεται νὰ πλησιάζῃ κάπως καὶ αὐτὸς ὁ Παπαρρηγόπουλος εἰς τὸ ὄριμον ἔργον τῆς ζωῆς του, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὅπου ἐκφράζει τὴν γνώμην (Γ'. μέρος β', σελ. 68) ὅτι ἡ σλαβικὴ ἐποικίσις τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ 746 ἀποτελεῖ «ἂν ὄχι τὴν πρώτην τουλάχιστον τὴν κυριωτάτην ἐν αὐτῇ τοιούτων ἀλλοφυλῶν ἐγκατατάσασιν» καὶ διατυπώνει τὸ συμπέρασμα ὅτι (Γ'. μέρος β', σελ. 70) «αἱ σλαβικαὶ φυλαὶ καταλαβοῦσαι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος ἐπὶ Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως τὴν ἄνω Μοισίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν, ἤρχισαν ἔκτοτε καταβαίνουσαι πρὸς μεσημβρίαν καὶ κατεστάθησαν ἐν μέρει διὰ τῆς βίας, ἐν μέρει διὰ συμβάσεων εἰς διάφορα τμήματα τῆς ἐπαίθρου χώρας ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Ἠπειρῷ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ἴσως καὶ ἐν Πελοποννήσῳ» περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ὁμολογουμένως εἰσῆλθον καὶ εἰς τὴν χερσόνησον ταύτην διὰ τὴν τότε, ὡς προείρηται, συμβᾶσαν ἐκ ποικίλων αἰτιῶν πολλὴν ἐν αὐτῇ λειψανδρίαν, ὄχι ὅμως ὅτι ἐξόντωσαν τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν».

(Συνεχίζεται)

1. Slavische Alterthümer, γερμ. μετάφρασις ὑπὸ Wuttke, τόμ. Β', σελ. 192, βλέπε Gregorovius I, μετάφρασις Λάμπρου, σελ. 179, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

2. Οἱ Νεοέλληνες καὶ ἡ καταγωγή τους, εἰς Δελτ. Ἐκπαίδ. Ὁμίλου, 5, 1915, σελ. 165 - 193.

3. Glagolita Clozianus κτλ. 1836, σελ. XXX, βλέπε καὶ Παπαρρηγοπούλου «Περὶ τῆς ἐποικήσεως σλαβικῶν τινῶν φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον», 1843, σελ. 76, σημείωσις 55, ὅθεν καὶ παραλαμβάνω.

4. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι σήμερον, μετάφρασις Καρολίδη, σελ. 231.

5. Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, I, μετάφρασις Λάμπρου, σελ. 149, 189.

6. Diehl Charles et Marçais Georges, *Le Monde Orientale de 35 à 1081*, σελ. 215 - 216.